

Błogosławieństwa w rycie hiszpańsko-mozarabskim i ich teologiczne znaczenie

Blessings in the Hispanic-Mozarabic Rite and Its Theological Significance

PIOTR ROSZAK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, piotrroszak@umk.pl

Streszczenie: Artykuł prezentuje sposób celebrowania oraz teologiczne znaczenie błogosławieństw w rycie hiszpańsko-mozarabskim zarówno w kontekście historycznym, jak i systematycznym. Podkreśla obecność wielu obrzędów błogosławieństw, które pojawiają się w *Liber Ordinum*, wyrażających prośbę o podporządkowanie ludzkich aktywności i sytuacji mocy Boga. Przyzywanie Jego błogosławieństwa oznacza w sensie teologicznym, jak to ujmuje św. Tomasz z Akwinu, „pomnażanie” dobra w konkretnych sytuacjach ludzkich. Z tego powodu odnajdziemy w błogosławieństwach również elementy egzorcyzmów, które uwalniają od wpływu złego ducha. Aby ukazać teologiczne znaczenie zawarte w błogosławieństwach, najpierw zostanie przeanalizowany ich przedmiotowy zakres w *Liber Ordinum*, następnie sens błogosławieństwa w ramach Mszy Świętych, udzielanego przed przyjęciem Komunii Świętej i z nią powiązanego, aby na końcu ukazać główne idee teologiczne obecne w modlitwach błogosławieństw w rycie hiszpańskim.

Słowa kluczowe: Mozarabowie, błogosławieństwa, egzorcyzmy, Wizygoci, sakramentalia

Abstract: The article examines the manner of celebration and the theological significance of blessings in the Spanish-Mozarabic rite, situating them within both historical and systematic contexts. It highlights the presence of numerous blessing rites in the *Liber Ordinum*, which articulate a request to subordinate human activities and situations to God's power, invoking God's blessing. Theologically, as articulated by Thomas Aquinas, this blessing represents a 'multiplication' of good in specific human situations. Additionally, the blessings contain elements of exorcism, which serve to liberate individuals from the influence of evil spirits. To elucidate the theological significance of these blessings, the article first analyzes the scope of blessings in the *Liber Ordinum*. It then explores the meaning of the blessing within the Mass, particularly the blessing given before the reception of Holy Communion and its connection to the sacrament. Finally, the article delineates the main theological ideas present in the prayers of the blessings in the Spanish rite.

Keywords: Mozarabs, blessings, exorcisms, Visigoths, sacramentale

Jedną z cech charakterystycznych rytu hiszpańsko-mozarabskiego jest znacząca obecność wielu błogosławieństw, które miały prowadzić do powiązania życia wiernych z misterium celebrowanym w roku liturgicznym (Ferrer 2015). Błogosławienia osób, rzeczy czy stanów (np. bycia w drodze, przyjmowanych święceń, powrotu króla z wojny etc.) odzwierciedlają szerszy kontekst kosmologiczny, antropologiczny i teologiczny, zwłaszcza w tym, co dotyczy relacji Boga i Jego mocy ze światem, przekonania o *sacrum* i jego formach obecności, życia doczesnego i wiecznego. Jednocześnie zachowane w tradycji wizygockiej i mozarabskiej obrzędy należą do jednych

z najstarszych w historii, a przez to rzucają światło na proces formowania się zachodniej tradycji błogosławieństw zarówno galo-rzymskiej, jak i germańskiej czy celtyckiej (Roszak 2015). Było to istotne zjawisko w kontekście kształtowania się teologii sakramentalnej, rozwijającej się nauki o sakramentaliach, a przez to błogosławieństwach pozasakramentalnych, w których pobożność wiernych wyrażana w znaku była niejako rozciągnięciem zbawienia na te obszary i aktywności, których akt *benedictio* dotyczył. Dlatego istotnym motywem do zrozumienia błogosławieństw w średniowiecznej teologii będzie również doczesna obrona przed zagrożeniami płynącymi np. z przyrody czy z nieokielznanej siły natury, które to obawy kształtowały pobożność wiernych tego okresu. W kontekście epoki wizygockiej i wczesnomoza-rabskiej oznacza to również, że odkrywamy szereg praktyk pobożnościowych wiernych świeckich, przełamując dotychczasowe przekonania, jakoby centrum życia religijnego obejmowało jedynie duchownych czy klasztory (Kurt 2015). Niewątpliwie klasztory, zwłaszcza w okresie dominacji muzułmańskiej, odgrywały ważną rolę, stając się katalizatorem wpływów wschodniego życia zakonnego – co doskonale widać na przykładzie rozwoju klasztorów wokół Kordoby i kryjącego się za tym pewnego projektu teologicznego – to jednak okres wizygocki stanowi wzmoczony czas rozwoju pobożności świeckiej (Echevarria 2017).

Aby zrozumieć teologiczny sens błogosławieństw w rycie hiszpańskim, warto się zastanowić, czy w dążeniu do oddania Bogu przedmiotów, sytuacji życiowych i stanów kryła się bardziej obawa przed wpływem złego, czy też chęć ofiarowania Bogu i uświęcania codzienności przez włączanie ich w uwielbienie i kult. W celu zrozumienia sensu błogosławieństw w logice liturgii hiszpańskiej trzeba prześledzić dostępne obrzędy, jakie znajdują się zwłaszcza w *Liber Ordinum* (pierwsza księga liturgiczna na Zachodzie, która była ustrukturyzowana nie według kalendarza, ale tematycznie), ale także istniejące błogosławieństwa w ramach liturgii Eucharystii i innych sakramentów, np. błogosławieństwa małżonków (Pinell 1998, 263).

Najpierw zostanie przeanalizowana obecność i rodzaje błogosławieństw w liturgii Eucharystii, ich struktura i znaczenie, aby następnie omówić błogosławieństwa umieszczone w *Liber Ordinum*, by kolejno przekazać zasadnicze idee teologiczne, jakie się kryją w modlitwach wówczas wypowiedzianych.

1. Istota i znaczenie błogosławieństw w rycie hiszpańskim

Termin *benedictiones* obejmuje w rycie hiszpańskim zarówno obrzędy związane z udzielaniem łaski i darów przez Boga, który w ten sposób błogosławi swojemu stworzeniu, jak i akty płynące od stworzenia i kierowane ku Bogu, oddające pod Jego szczególną ochronę pewne rzeczy, osoby czy sytuacje. Pierwsze z błogosławieństw, tzw. zstępujące, stanowią podstawę teologiczną drugich, czyli wstępujących: Bóg

jest pierwszym, który swemu stworzeniu udziela błogosławieństwa, umożliwiając mu odpowiedź w postaci *benedictio* spraszanego w imię Boga, jak to wybrzmiewa w inwokacjach błogosławieństw wstępujących¹. Zasadniczo można przyjąć dla rytu hiszpańskiego, że odgórne błogosławieństwo będzie obecne w liturgii Eucharystii, oddolne zaś w zdecydowanej większości przypadków w *Liber Ordinum*.

W błogosławieństwie chodzi o przywrócenie i rozwinięcie dobroci stworzenia, a nade wszystko o odnoszenie rzeczy doczesnych do Boga, a tym samym wzmacnianie więzi stworzenia ze Stwórcą. Owo „wiązanie” osób, rzeczy czy sytuacji było wyrazem pobożności, która starała się o trwanie w dobrych relacjach między tym, co ludzkie, a tym, co boskie. Kryje się w tym pragnienie, aby wszystko włączyć w hymn dziękczynienia Bogu, gdyż *pietas* czy *devotio* to różnorakie w swej formie uznanie Boga za źródło istnienia i działania (Roszak and Gutowski 2021; Mullins 2022; Berry 2023), a więc wyraz wdzięczności. Wiąże się z tym element apotropaiczny, czyli przyzywający opieki boskiej przed tym, co zagraża człowiekowi, a następnie przyzywa się dobroci Bożej woli i jej mocy. Tym samym zostaje zrytualizowana walka wewnętrzna człowieka ze złem i pragnienie dobra (Ivorra 2016).

1.1. Terminologia i struktura błogosławieństw

W rycie hiszpańsko-mozarabskim na określenie błogosławieństw stosuje się różne terminy, m.in. *ordo*, eksponujące porządek czynności stanowiących odrębny obrzęd, gdzie pojawiają się także błogosławieństwa. Jest tak np. w *ordo conversorum conversumque* (LOE 136–45), który opisuje przyjęcie do wspólnoty zakonnej, tonsurę i przywdzianie stroju duchowego (będące zresztą świadectwem udzielonego Bożego błogosławieństwa tej osobie), gdzie pojawia się trzyczęściowe błogosławieństwo², takie samo zresztą w swej strukturze jak w *ordo penitentie* (LOE 156) czy *ordo quando sal ante altare ponitur* (LOE 4–32). Ale błogosławieństwa są również wyrażane za pomocą takich terminów, jak *oratio super*, gdy np. błogosławi się pierwszą brodę u młodzieńca (*oratio super eum qui barbam tangere cupit*, LOE 38). W ten sposób podkreśla się, że błogosławieństwo jest przede wszystkim modlitwą, prośbą o uświęcenie sytuacji życiowej, w której znajduje się uczeń Chrystusa. Klasycznym terminem jest oczywiście *benedictio* z przyimkiem *super*, opisującym błogosławieństwo spraszane nad kimś, np. dzieckiem rozpoczynającym służbę Bożą w kościele (np. *benedictio super parvulum quem in Ecclesia ad ministerium Dei detonditur* (LOE 63–64)), ale także z przyimkiem *ad* jako wskazaniem na powołanie do misji (np. *benedictio ad consecrandum primicericum* (LOE 94)). Warto wskazać także na istnienie błogosławieństw, które są opisywane w rycie hiszpańskim jako *exorcismum*, np. oleju

¹ Szerzej o kontekście biblijnym, w którym funkcjonują oba rodzaje błogosławieństw, por. Witczyk 2003.

² „Benedicat dominus huic famulo suo *ill. benedictione* perhenni, et gratia spiritali. Amen. Vestem quam in dignitatem religionis assu” (LOE 67).

(*LOE 2*), gdzie w tytule wskazuje się, że błogosławi się w celu usunięcia zła i znużenia (łac. *langor*) w życiu chrześcijanina (dlatego są odrębne egzorcyzmy i błogosławieństwa wody). Ale w innych sytuacjach również przedstawia się te błogosławieństwa jako *laus*, co wskazuje na to, iż mają być powodem do chwalenia Boga. Ten termin eksponuje mocniej nie tyle transakcyjny model relacji z Bogiem, ile to, że otrzymywanie darów ma być okazją do Jego uwielbienia.

W strukturze błogosławieństw można wyróżnić dwie części: pierwsza to wezwanie, rozbudowana inwokacja do Boga, przechodząca w część anamnetyczną, która – zwłaszcza na bazie tekstów ze Starego Testamentu – przypominała udzielane przez Boga łaski. Potem następowało właściwe błogosławieństwo: w przypadku osób wskazywano, o jakie cnoty dla wypełniania powierzanej misji jest podejmowana modlitwa; w odniesieniu do rzeczy, o jaki z nich użytek następuje prośba.

W istniejących studiach historycznych wskazuje się na kilka elementów charakterystycznych dla teologii błogosławieństw, pojawiających się w obrzędach. Jednym z nich jest podkreślenie mocy krzyża i jego obecności w tych modlitwach, zarówno w postaci gestu – znaku krzyża, np. czynionego nad solą, będąc zwróconym ku zachodowi (*LOE 5*), jak i procesji z krzyżem, w przypadku błogosławieństw agrarnych, gdy wierni udawali się na pole, gdzie kapłan, zwrócony tym razem na wschód, wypowiadał błogosławieństwo np. o ustanie szkód rolnych, do dziś zresztą praktykowane w Hiszpanii w postaci tzw. *rogativas*. Krzyż jest także obecny w charakterystycznych obrzędach tego rytu związanych z wyjściem wojsk królewskich na wyprawy zbrojne, jak i powrót z nich (Martín 2016).

Ponadto charakterystyczną cechą (zresztą całego rytu, co widać również w sposobie recytacji modlitwy *Ojciec nasz*, w której po każdej z prośb pojawia się „Amen”) jest pojawianie się wielu „Amen” w ramach błogosławieństw, np. przy błogosławieństwie oleju, a kontekst wskazuje na zarazę, w czasie której namaszczało wiernych (Salvador-González 2022). Jak zauważa Alejandro Olivar, starohiszpańska euchologia bywała później włączana do innych tradycji, począwszy od dodania do sakramentarza z Vic oraz innych sakramentarzy pochodzących z terenu Pirenejów, a skończywszy na wykorzystaniu jej w tekstach rzymskich, ale już pozbawionej tych wielu „Amen” (Olivar 1953). Dla tego badacza to znak świadczący o romanizacji rytu hiszpańskiego, choć mogło także – jak podkreśla – dochodzić do procesu odwrotnego, a więc hispanizowania tekstów rzymskich właśnie przez dołączanie wielu „Amen”.

Z kolei Derek Rivard sugeruje, że sama statystyka występowania błogosławieństw pozasakramentalnych w średniowiecznych sakramentarzach, pontyfikałach i benedykcyjonałach pokazuje ich znaczącą obecność we wczesnym średniowieczu (X wiek to nawet 55 błogosławieństw), która potem jednak się zmniejsza (Rivard 2009, 284). Zdaniem autora to związek z augustyńską duchowością i rozwijaniem się teologii hierarchii kościelnej prowadzących później, już w XIII i XIV wieku, do odróżnienia siedmiu znaków sakramentalnych od niekanonicznych błogosławieństw.

W rubrykach nie pojawia się zbyt wiele szczegółów dotyczących gestów czy zachowań, choć np. w przypadku dziesięcin mowa jest o tym w *Liber Ordinum episcopalis*, że darczyńcy przynoszą je i kładą na ołtarzu, kapłan zaś ich przywołuje do siebie, aby stanęli obok niego i wypowiada wówczas modlitwę błogosławieństwa (*Oratio de decimis*). Innym razem rubryki wskazują, że dodaje się soli do święconej wody: sól jest zresztą obecna w wielu rytach tej liturgii. Przykładem może być rozsypywanie soli podczas błogosławieństwa grobu (Roszak 2016, 215) lub gdy kładzie się ją na ołtarzu (*Ordo quando sal ante altare ponitur, antequam exorcizetur*). Modlitwy błogosławieństw nawiązują w ten sposób do proroka Elizeusza i zdziałanego przez niego cudu w Jerychu, gdy uzdrowił on źródło wody, dotąd niezdatne do picia, wrzucając do niego sól (por. 2 Krl 2,21). Symbolika dotyczy zatem uzdatnienia wody, aby spełniała swoją rolę, przywrócenia jej życiodajnej funkcji. Jednocześnie sól wiąże się z *discretio* i oznacza moc Bożą spoczywającą na osobie lub rzeczach. To właśnie stąd m.in. wzięła się praktyka tzw. wody św. Grzegorza, która była wodą święconą z solą, winem i popiołem (Bouyer 1963, 187).

1.2. *Benedictio* w strukturze Mszy Świętej rytu hiszpańsko-mozarabskiego

Warto jedynie wspomnieć, bo szczegółowe rozważanie tego tematu przekracza przyjęte założenia tekstu, o obecności wyodrębnionej, trzyczęściowej struktury błogosławieństwa w czasie Mszy Świętej. W przeciwieństwie do liturgii rzymskiej *benedictio* w mszy mozarabskiej jest przed Komunią Świętą, a nie po niej, a więc otrzymuje się je na dobre i owocne przyjęcie Ciała Pańskiego. To – jak się wydaje – specyficzna cecha błogosławieństw wizygockich, które wpływają później na kolejne formy gallikańskie, sięgające bowiem swymi korzeniami połowy VII wieku i noszące wyraźny ślad oddziaływań wizygockich. To by oznaczało, że istniał literacki renesans wizygocki na długo zanim pojawiło się odrodzenie karolińskie (Moeller 1969). Z tego powodu wręcz mówi się o „stylu wizygockim” w błogosławieństwach, co widać w potrójnej strukturze, którą przyjmują z Księgi Liczb, będąc źródłem inspiracji dla innych tradycji liturgicznych (np. gallikańskich).

W odnowionej formie rytu błogosławieństwo mszalne poprzedza wezwanie: *humiliate vos benedictione*, na co odpowiadano *Deo gratias*, a potem wezwanie *Dominus sit semper vobiscum* i odpowiedź *et cum spiritu tuo*, sugerując konieczność uznania potrzeby wpiętej Bożej interwencji, przyciągania do siebie, a więc łaski, aby można było zjednoczyć się z Bogiem w Komunii Świętej i przynosić owoce. Chodzi o uświęcenie serca, które sprawi, że Bóg będzie mógł radośnie mieszkać w swoich wiernych (LOE 516). Na bogactwo rozumienia błogosławieństwa w ramach mszy w rycie hiszpańskim zwracał uwagę ks. Krzysztof Porosło w kontekście epiklezy (Porosło 2023).

Potrójne błogosławieństwa są obecne także w obrzędach zawartych w *Liber Ordinis*, znajdują się zarówno w obrzędzie pokuty, jak i w Mszach Świętych tam zamieszczonych, np. *missa pro hostibus* (LOE 1081), czy też w licznych mszach

wotywnych, nie tylko gdy jest ona *singularis*, czyli dotyczy pojedynczego wiernego i jego próśb/ślubów, lecz także gdy jest *pluralis, missa omnimoda*, ale też sprawowanej z racji pogrzebu czy też kapłana za siebie samego (Roszak 2023). Błogosławieństwa zazwyczaj rozpoczynają się od anamnezy związanej z celebrowaną tajemnicą albo od prośby o przyjęcie *votum*, ofiary, osoby zmarłego, aby potem skupić się na przejawach miłosierdzia i dobroci Boga w życiu wiernego, zaś zakończenie dotyczy już perspektywy wiecznej, czyli tego, co oczekiwane.

Ponadto *benedictiones* znajdują się w krótkich modlitwach błogosławieństw w intencji np. udających się w podróż *Oratio super eum qui in itinerere progreditur* (LOE 164). Owo *benedictione* składa się z właściwej modlitwy i błogosławieństwa, będącego najczęściej jednak dwuczęściowym wezwaniem rozdzielonym „Amen”. Często horyzont stanowi eschatologiczna *consummatio*, którą rozpoczyna ziemskie doświadczenie Bożej dobroci (Anguita and Fernández 2008).

2. Rodzaje błogosławieństwa z *Liber Ordinum*

W hiszpańskim *Liber Ordinum* znajdujemy bardzo liczne błogosławieństwa dotyczące różnych osób (błogosławieństwo nowożeńców, przyjmujących święcenia, rozpoczynających formację duchową), sytuacji (udających się w podróż), ale także konkretnych rzeczy codziennych, związanych z wykonywaną pracą (sieci, łodzie, pola) czy z kultem (kadzidło, olej, naczynia). Rodzaje błogosławieństw obecne w *Liber Ordinum episcopal* i *Liber Ordinum sacerdotal* dobrze obrazuje poniższe zestawienie, które choć nie rości sobie pretensji do wyczerpującej listy, to jednak oddaje charakterystykę rytu.

Tabela. Rodzaje błogosławieństw w *Liber Ordinum episcopal* i *Liber Ordinum sacerdotal*

<i>Liber Ordinum episcopal</i> (LOE)	<i>Liber Ordinum sacerdotal</i> (LOS)
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ordo quando rex cum exercitu ad prelium egreditur</i> • <i>Item orations de regressu regis</i> • <i>Oratio de susceptione regis quando de vicino regreditur</i> • <i>Exorcismum de his qui in sanctuario Dei offeruntur</i> • <i>Item alia oratio por vasa altaris vel vestimenta et vela exorcidianda et sacranda</i> • <i>Benedictio patene</i> • <i>Benedictio calicis</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Benedictio incensi</i> • <i>De oleo benedicendum</i> • <i>Oratio super Parvulum quando eum parentes ad doctrinam offerunt</i> • <i>Ordi super parvulum qui in Ecclesia tonditur</i> • <i>Benedictio super aliquid lictoris pollutum</i> • <i>Oratio super vas in quo aliquid immundum ceciderit</i> • <i>Benedictio patene</i> • <i>Benedictio calicis</i> • <i>Benedictio corone</i>

<i>Liber Ordinum episcopal (LOE)</i>	<i>Liber Ordinum sacerdotal (LOS)</i>
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Benedictio super munus quod quisque Ecclesiae offert</i> • <i>Exorcismum ad consecrandum signum vaselice</i> • <i>Benedictio novi fontis</i> • <i>Benedictio crucis</i> • <i>Benedictio corone</i> • <i>Benedictio seminis</i> • <i>Benedictio Novarum falcium vinearum</i> • <i>Benedictio primitiarum</i> • <i>Benedictio de area nova</i> • <i>Oratio de monipulos</i> • <i>Benedictio de pane novo</i> • <i>Benedictio ad omnia que volueris</i> • <i>Benedictio uve</i> • <i>Oratio de decimis</i> • <i>Benedictio super aliquid licoris pollutum</i> • <i>Benedictio de vaso</i> • <i>Item oratio super vas in quo aliquid immundum ceciderit</i> • <i>Oratio super his que morticinum comedunt vel suffocatum</i> • <i>Oratio vel Benedictio putei novi</i> • <i>Benedictio putei ubi aliquid immundum ceciderit</i> • <i>Benedictio navis</i> • <i>Benedictio retis</i> • <i>Ad consecrandas cellulas fratrum</i> • <i>Alia oratio ex Romano collecta</i> • <i>Oratio in introytu domus</i> • <i>Oratio ad consecrandum incensum</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Benedictio crucis</i> • <i>Benedictio graneas</i> • <i>Benedictio de frugum seminis</i> • <i>Benedictio de area nova</i> • <i>Benedictio de pane novo</i> • <i>Benedictio ube</i> • <i>Benedictio pomi</i> • <i>Ordo arrarum de nubentibus</i> • <i>Ordo de nubentes</i> • <i>Oratio que sevundo nubit</i>

Źródło: opracowanie własne.

Zanim przejdziemy do szczegółowego omówienia wybranych typów błogosławieństw, warto zwrócić uwagę na pojawienie się w tych modlitwach motywu Anioła Stróża. Widać to doskonale w przypadku błogosławieństwa nowego pola winorośli (LOE 307), gdy najpierw występuje odniesienie do „zasadzenia” Izraela w Ziemi Obiecanej, to znaczy osadnictwa w Palestynie, jakie realizował Izrael po wypędzeniu stamtąd pogan. Przez *crisma bendictionis* prosi się, żeby łaska dotknęła winorośli, aby silnie były zakorzenione, a przez to nie podlegały żywiołom (wprost wymienia się wiatr – *aeris violentiae intemperantia*, spalanie promieniami słońca, a także grad), właściwie rosły i przyniosły owoce (dosłownie dotrwały do dojrzałości), stając się powodem do wychwalania Boga w niebie, który jako Stwórca dał nam to wszystko na ziemi. Okoliczności wskazane w modlitwie, tj. zagrożenia pogody, mogą wskazywać na to, że to odpowiedź na wołania wiernych świeckich, którzy zwracali się

z prośbą o błogosławieństwo „przed” tymi zagrożeniami. To było zaproszenie do chwały, uświadomienie sobie mocy Boga (który już dawniej działał w Starym Testamencie), a potem właściwy sens prośby doczesnej, aby prowadziła do uwielbienia Boga. Ten rys formacji duchowej odnajdujemy w omawianym błogosławieństwie.

2.1. Błogosławieństwa rolnicze

Błogosławieństwa w rycie hiszpańskim obejmowały także przedmioty spoza świątyni i kultu, mogły więc odpowiadać na pobożność wiernych świeckich i przez rytuał podtrzymywać i ustanawiać kosmowizję. Wśród tego rodzaju błogosławieństw z hiszpańskiego *Liber Ordinum* znajduje się m.in. błogosławieństwo ziaren, paralelne do błogosławieństwa nowych owoców czy warzyw z pontyfikału z Main, ale także błogosławieństwa krzyża stojącego na polu uprawnym i późniejszego błogosławieństwa przeciwko robakom niszczącym plony (od XIV wieku). Bóg jest przedstawiany jako Stwórca i uprawiający ziemię, co jest widoczne w nawiązaniu do idei *creatio continua* (Nannini and Trepczyński 2022; Tabaczek 2024). Stwórca oddziaływa więc na rzeczywistości ziemskie, ale – co charakterystyczne dla rytu hiszpańskiego – podkreśla się rolę Boga w rozszerzaniu się życia na ziemi (idea, która zniknie po XII wieku). Ma to związek z podejściem do natury, która choć podlegająca niespodziewanym zmianom, nie jest jednak rezultatem kaprysu Boga, bo On jest Logosem (Lázaro 2005). Zatem ta modlitwa staje się „wstrzyknięciem” Bożej mocy i sensu w chaotyczny świat. Niektórzy w strukturze tej modlitwy w późnym średniowieczu widzą kontrakt: obietnica chwały za doczesną pomyślność (Rivard 2009), ale nie ma tego w rycie hiszpańskim.

Analizując tło teologiczne modlitw błogosławieństw agrarnych, dostrzega się ich ukierunkowanie przeciw wszelkiego rodzaju budzącym strach zagrożeniom, zarówno tym materialnym, związanym z działaniem przyrody, jak i złem, które mogą sprawiać demony. Celem błogosławieństw było oddanie na nowo pod Bożą opiekę ludzkiej aktywności i rzeczy, którymi się człowiek posługiwał, aby w ten sposób odwrócić działanie złych i destrukcyjnych dla człowieka sił. Źródłem jednak energii dla człowieka jest łaska i jej rozciągnięcie na kolejne obszary życia, stąd idea *gratia amplificata*, o której wspomina błogosławieństwo ziarna (*benedictio seminis*):

Stworzycielu stworzeń, wszechmogący Boże, który nadałeś ziarnu moc rodzenia, zasiewu i owocowania, prosimy Cię, abys łaskawie spojrzal na naszą modlitwę i abys obdarzył nas powiększoną łaską w siewie nasion [...] (LOE 306; tł. własne).

Ze względu na charakter pracy rolnej na Półwyspie Iberyjskim można odnaleźć wśród błogosławieństw z *Liber Ordinum* te nawiązujące np. do winorośli i samych winogron. W Hiszpanii praktykowano je w dniu św. Sykstusa (10 sierpnia), ale wiadomo, że istniały błogosławieństwa także innych płodów ziemi, np. *benedictio*

arboris – z tekstu tej modlitwy wynika, iż chodziło o jabłka, które błogosławiono prawdopodobnie w dzień św. Jakuba. Ponadto w *Liber Ordinum episcopal* znajduje się także błogosławieństwo nowego chleba, nowego pola, winnicy, snopków, a także nowych narzędzi do pracy na polu (sierpów). Warto przywołać również *benedictio primitiarum*, które odwołuje się do Mojżesza i ustanowienia, aby pierwociny ziemi były składane w świątyni dla Boga. Dlatego prosi się, aby słońce nie wypaliło upraw, grad ich nie zniszczył ani żaden inny żywiol nie zaszkodził w zbiorach, lecz by zasiewy dotrwały do dojrzałości, a lud z wdzięcznością błogosławił swego Stwórcę.

2.2. Błogosławieństwo zanieczyszczonych źródeł i naczyń

Wśród błogosławieństw obecnych w *Liber Ordinum episcopal* znajdują się nie tylko te dotyczące nowych rzeczy, lecz także i te skierowane do zanieczyszczonych, a występujące w tytule owych błogosławieństw wyrażenie *pollutio*, choć obejmuje z pewnością zewnętrzny charakter, np. wynikający z obecności resztek nieczystych zwierząt, które pojawiły się np. w studni czy naczyniach, odnosi się również do zanieczyszczenia duchowego. W rycie odróżnia się te sytuacje na poziomie terminologicznym, gdy *pollutio*, np. zanieczyszczone płyny (*locoris pollutio*), oddziela się od *aliquid inmundum*, które wiązało się z działaniem złych duchów. Szczególnie widać to w błogosławieństwie źródła, czyli chrzcielnicy, którą wczesnośredniowieczni chrześcijanie uważali za szczególnie narażoną na wpływ i atak demona, który w ten sposób chce nie dopuścić do chrztu katechumenów i włączenia ich do Kościoła. Wspólnoty chroniły się przed tym, wprowadzając m.in. regulacje kanoniczne obligujące do umieszczenia pokrywy nad chrzcielnicami, co także zabezpieczało źródło przed wykorzystaniem wody święconej dla rytów satanistycznych (Rivard 2009, 228).

Owe zanieczyszczenie spowodowane przez zwierzę nieczyste określano terminem *morticinum*. Zachodziło ono wówczas, gdy zwierzę wpadło do dołu albo do wody, a chodziło o takie zwierzęta nieczyste i zepsute, jak: koty, psy, myszy, łasice, wrony, kurczaki i świnie (jeśli przelewały ludzką krew). Wiązało się to z przestrzeganiem zakazu spożywania krwi, zawartego w przymierzu z Noe (Rdz 9,4), w przepisach Tory dotyczących pokarmów (Kpł 11 czy Pwt 14), ale także w postanowieniu soboru jerozolimskiego (Dz 15,29). Jak zauważa Rivard, takie spojrzenie na kwestie zanieczyszczeń – choć dobrze znane we wschodnim chrześcijaństwie – na Zachodzie pojawiło się dopiero po V wieku, gdyż wcześniej dotyczyło jedynie przelanej krwi, np. w morderstwie, a stosowano zakaz krwi tylko wtedy, gdy morderstwo skaziło studnię lub naczynie (Rivard 2009, 233). Cennym źródłem dla zrozumienia kontekstu błogosławieństw wizygockich mogą być penitencjały iroszkockie oraz anglosaskie, na które duży wpływ miał abp Canterbury Teodor (zm. 690), pochodzący ze Wschodu.

Błogosławieństwa miały dokonać oczyszczenia zanieczyszczonych naczyń, aby chrześcijanie mogli ich bezpiecznie używać. Teksty tych modlitw wspominają

najpierw formę tego zagrożenia, aby następnie wskazać na obecność łaski Bożej, która skutecznie usuwa ową *pollutio*. Niekiedy, zwłaszcza gdy dotyczyło to chrzcielnic wewnątrz świątyni, nie wspomniano o mocy demona z racji przekonania, że teren kościoła był mniej narażony na jego działanie. Obrzęd błogosławieństwa odwoływał się więc do obu rodzajów zanieczyszczenia, zarówno duchowego, jak i fizycznego, niedbałości ludzkiej, choć zasadniczy przekaz dotyczący natury unikał manichejskiego przekonania o złu wpisanym niejako z zasady w przyrodę. Ta była naczyniem i narzędziem w rękach Stwórcy, stąd potrzebne było jej oczyszczenie, aby realizowała swoją misję. Dlatego przywoływano w modlitwie błogosławieństwa mocy krzyża Chrystusa, na którym dokonało się odkupienie, a przez to oczyszczenie z grzechów. Troska, aby nie zanieczyszczać natury własnymi grzechami, pamiętając o słowach Chrystusa, że to, co z serca pochodzi, czyni coś nieczystym (por. Mk 7,14–23), pojawia się w wielu tego rodzaju błogosławieństwach w *Liber Ordinum episcopali*.

2.3. Błogosławieństwo statków

Dla mieszkańców Iberii, podobnie jak dla starożytnych, morze stanowiło zagrożenie: taki zresztą wydźwięk ma morze w tradycji biblijnej, będąc synonimem tego, co niepewne i wrogie wobec człowieka. W związku z tym na chrześcijańskim Wschodzie zrodził się zwyczaj błogosławieństwa statków, którymi wypływano w morze w celach połowów, ale i podróży. W łacińskiej części chrześcijaństwa była to rzadka praktyka, a pierwsze formy pochodzą z VIII wieku, powiązane również z błogosławieństwem sieci. Ich idea opiera się na przekonaniu, że te sytuacje to kolejna szansa na zacieśnienie więzów między Bogiem a Jego ludem. Warto podkreślić istniejące aluzje biblijne powiązania zbawienia z dotarciem do domu szczęśliwym, ocalałym z trudnych przygód („zbawienny port”). W przypadku błogosławieństwa statku modlono się:

Panie Jezu Chryste, który nakazałeś, aby łódź Twojego Kościoła była wykonana na podobieństwo arki [Noego] i aby podobnie jak w czasie powodzi ocaleli tylko ci, którzy się w niej znaleźli, racz wyciągnąć swoją prawicę, jak to uczyniłeś w stronę tonącego Piotra. Prosimy Cię o łaskę, abys [...] odwrócił od tego statku wszelkie przeciwne wiatry. Niech pozostanie niepokonany przez burzliwe fale, a ci, którzy się oddają pod Twoją opieką, płynąc tym statkiem, niech dotrą szczęśliwie do najspokojniejszego portu bez żadnego uszczerbku. Amen (LOE 324; tł. własne).

Natomiast błogosławieństwo sieci wskazywało na konieczność łączenia codziennych czynności z tymi dokonywanymi przez apostołów, którzy zarzucali sieci na słowa Jezusa. Widać w tekście modlitwy jak to, co doczesne, łączy się z tym, co wieczne, i prowadzi do prośby o oddalenie tego, co przeszkadza połowom:

Wszechmocny, wieczny Ojciec i Panie, który jesteś miłośnikiem najwyższej pobożności, dawcą wiecznych łask [...], nie pozwól, aby jakakolwiek sztuczka przeciwników zawiązała się ani najnikczemniejsze słowa zakłęb, aby ją zaplątały; i Ty, który dałeś swoim najbardziej błogosławionym i świętym apostołom, zarzucając się w morze, aby wyłowić mnóstwo ryb z wód morskich [...]. Spraw nam, Panie, abyśmy mogli być pokrzepieni i radowali się darami Twojej łaski, abyśmy tak pokrzepieni doczesnym pokarmem mogli zawsze wyrazić Ci należną obfitość dziękczynienia w wiecznej nagrodzie (LOE 325; tł. własne).

2.4. Błogosławieństwo domu

W *Liber Ordinum* znajduje się kilka błogosławieństw domów. Ten zwyczaj mógł być związany z praktyką błogosławienia domostw w okresie święta Epifanii oraz po Wigilii Paschalnej. To zwyczaj rzymski, wedle którego wierni kropili świeżo poświęconą wodą swoje domy, pola oraz owoce. W modlitwie błogosławieństwa przywołuje się mocy łaski, aby była obroną danego domu. Jest tak np. w *oratio in introitu domus* (LOE 330): prosi się o pociechę pokoju dla mieszkańców (*solacium pacis*), a także o uwolnienie od niebezpieczeństw i doczesną pomyślność dóbr.

2.5. Błogosławieństwa przedmiotów przeznaczonych do kultu

Istnieje kilka błogosławieństw przedmiotów używanych bezpośrednio w liturgii, począwszy od naczyń, przez dzwon, krzyż i chrzcielnicę, a skończywszy na kadzidle, ale także dotyczących dekoracji ołtarza, takich jak „korona”, które mają prowadzić do *decor domus Dei*, ładu i porządku, zasady odpowiedniości między tajemnicą a pięknem. Wydaje się, że ten *decor* dotyczy nie tylko aspektu estetycznego, lecz także współbrzmienia tajemnicy w Starym i Nowym Testamencie, stąd liczne odwołania do całej historii zbawienia. Z tym wiąże się obecny w tych modlitwach egzorcyzm jako prośba o oddalenie od miejsca celebracji misterium tego, co jest mu przeciwne, wszelkiego skażenia i nieczystości. Dlatego niektóre z błogosławieństw wprost są nazywane egzorcyzmami, jak *Exorcismum de his qui in sanctuario Dei offeruntur* (LOE 293–94), gdyż – przywołując moc imienia Bożego (*nomen insuperabile*) – proszą o odsunięcie złego, aby mogły spełniać rolę w sprawowaniu liturgii.

Wśród błogosławieństw znajduje się rozbudowana modlitwa nad nowym źródłem chrzcielnym (LOE 302), która w części anamnetycznej przywołuje rozmaite studnie wymieniane w Starym Testamencie i ich znaczenie dla zbawienia, najpierw doczesnego ratunku, ale w perspektywie grzechu pierworodnego także zbawienia wiecznego. Zawiera w swej literackiej formie wezwanie wręcz identyfikujące chrzcielne źródło z biblijnymi: „To jest to samo źródło, które [...]”. W dalszej części zawiera prośby o usunięcie zmyły grzechu, zerwanie więzów, stworzenie serca czystego i odwołuje się do wód Jordanu, aby – przyjmując sakrament chrztu – wierny mógł wejść do nowej Ziemi Obiecanej.

Istnieje także w *Liber Ordinum* grupa błogosławieństw dotycząca paramentów liturgicznych oraz rzeczy potrzebnych do sprawowania kultu oraz składanych przez wiernych darów na rzecz wystroju Kościoła i jego liturgicznej działalności. Do tych błogosławieństw można zaliczyć błogosławieństwa kadzidła: *benedictio incensi* (LOS 135–37) – to przywołanie kontekstu Starego Testamentu (Tobiasz i Sara, Dawid), by się stać łagodnym, pocieszającym i łaskawym zapachem Chrystusa. Natomiast *benedictio corporalis* (LOE 3) wskazuje na *lintaemen*, czyli odpowiednik korporalu, który dzięki mocy błogosławieństwa ma zostać uświęcony ze względu na konsekrowane na nim Ciało Pana Jezusa. W przypadku błogosławieństwa naczyń używanych w liturgii chodzi o oddalenie ducha nieczystego, aby mogły stać się tym, co podtrzymuje to, co zostało uświęcone na ołtarzu (*ut sanctificata permaneant*). Z tego względu naczynie liturgiczne ma być doskonałe i pożyteczne jako *opus mysteriorum*. W przypadku *benedictio patene* (LOS 157) przywołuje się Mojżesza i przekazane mu ustalenia dotyczące kultu Bożego; prosi się, aby naczynie było „zdolne” do tego, by mocą błogosławieństwa pojawił się na nim drogocenny pokarm. Przy błogosławieniu kielicha (*benedictio calicis* – LOS 158) również przywołuje się Mojżesza, tym razem z góry Horeb, i wspomina się udzielenie przykazań dotyczących sposobu organizacji ziemskiej świątyni, odwzorowującej kult w niebie.

Wspomniane elementy teologiczne to podstawowa cecha wszystkich błogosławieństw (uwolnienie od złego, przeznaczenie do uświęcania), które nieraz przyjmują rozbudowaną formę, jak w przypadku błogosławieństwa wszystkiego, co jest składane przez wiernego dla Kościoła i jego misji. W *Liber Ordinum sacerdotal* (155) znajduje się *Benedictio super munus quod quisque Ecclesiae offert*, gdzie ogólnie mówi się o podarowanym przedmiocie dla świątyni, jej dekoracji i kultu, wypowiada się imię ofiarodawcy i podkreśla pobożność, z jaką jest ten dar składany. Tym samym ujawnia się tak ważna dla rytu hiszpańskiego idea *votum*, skupienia się na pragnieniu i stawianiu zobowiązań w życiu duchowym, głęboko w tradycji wizygockiej związanych z afektywnym (ale nie jedynie uczuciowym) przeżywaniem życia chrześcijańskiego.

2.6. Błogosławieństwo nowożeńców

Jak wspomniano, wśród błogosławieństw obecnych w rycie hiszpańskim pojawiają się modlitwy w intencji osób: za dzieci rozpoczynające naukę, za króla, podróżujących, ale również za nowożeńców. To jedna z charakterystycznych cech celebracji wizygockich, która była rozwijana jeszcze w późniejszym okresie, jak o tym może świadczyć rytuał z Leon z XII wieku, będący świadectwem zaawansowanego procesu romanizacji liturgii hiszpańskiej (Pick 2011), który próbował – przynajmniej w niektórych środowiskach – dokonać nie tyle abolicji jednego rytu, ile twórczego połączenia wielu (Carlin 2018). Całość obrzędów zaślubin w rycie hiszpańskim składała się z czterech części: (1) pobłogosławienie łoża małżeńskiego (dzień przed zawarciem

sakramentu); (2) wyrażenie zgody małżeńskiej (bez przymusu i z miłości) związane z błogosławieństwem *arras* (w tym obrączek) dokonujące się u wejścia do Kościoła; (3) Msza Święta; (4) błogosławieństwo połączone z rozesłaniem, które według *Liber Ordinum episcopal* (1055) dokonuje się *iuxta cancellos* (przy kratkach dostępu do prezbiterium).

Jak zauważa Jordi Pinell, na uwagę zasługuje przede wszystkim sam fakt włączenia błogosławieństwa nowożeńców do *Liber Ordinis* oraz do Antyfonarza z Leon: wyraża on przekonanie twórców eucharystii rytu, że źródłem skłaniającym do wychwalania i błogosławienia Boga jest Jego dobroć zmanifestowana w ludzkiej miłości (Pinell 1998, 265). Poddaje się ją Bożemu błogosławieństwu, co łączy się z teologicznym odwołaniem do porządku stworzenia, aby człowiek realizował misję przekazywania życia i zaludniania ziemi (por. Rdz 1,28). Warto od razu podkreślić, że „płodność” z tego obrazu biblijnego nie redukuje się tylko do kwestii cielesnej, lecz także duchowej, kryjącej się za terminem *sacrificum laudis*. Mieści się zatem w sposobie, w jaki realizuje się Opatrzność Boża kierująca świat ku jego celowi, gdyż dokonuje pomnożenia dobra – a to istota błogosławieństwa zstępującego.

Błogosławieństwo przekazuje tę miłość Boga, która ma napęłnić radością, stąd zwrot *coniugale gaudium* przykuwający uwagę Pinella (1998, 268), omawiającego strukturę pełnego oficjum, od *matutinum* po nieszpory, zresztą jedność *ordo* katedralnego rytu hiszpańskiego podkreśla łączność liturgii godzin i Mszy Świętych. W tych ostatnich wspomniany badacz szczegółowo omawia *sonum* – śpiew po psalmie opiewającym zapaloną wcześniej przez diakona główną świecę unoszoną nad ołtarzem – widząc w nich przekaz kontemplacyjny oparty na Księdze Tobiasza. Jednocześnie to wyraz błogosławieństwa wstępującego – stworzenia, które wychwala dobroć, chwałę i moc Boga Stworzyciela. Czyni to z racji bycia obrazem Boga i w reprezentacji całego stworzenia. Jednocześnie za sprawą bycia znakiem miłości Chrystusa (Ef 5,25–32) nowożeńcy otrzymują misję rozszerzania tej miłości.

Celebracja małżeństwa w rycie hiszpańskim, w przeciwieństwie do innych tradycji zachodnich, ma trzy stacje: nieszpory, błogosławieństwo łoża małżeńskiego w domu narzeczonego oraz wręczenie obrączek i *arras*. Te celebracje były rozłożone na dwa dni i sprawowane o różnych porach dnia, ale od XI wieku nabierała na sile tendencja, aby sprowadzić je do jednej doby. Kolejne wieki przynoszą dodatkowe elementy, jak poświęcenie wodą czy okadzenie, ale także charakterystyczny dla tradycji mozarabskiej obrzęd tzw. *arras*, który nawiązuje do podarków osób sobie zaręczonych (od gr. *arrhabôn*) i obejmuje przede wszystkim pierścionek. Z biegiem czasu (od XII wieku) obrzęd dokonuje się w drzwiach kościoła i obejmuje obok pierścionków także symboliczne monety, wskazujące na posag. Wydaje się, że ten zwyczaj ma pochodzenie anglo-normańskie (Carlin 2018, 186). Co do liczby owych monet, to *Ordo* III Pontyfikatu z Lyre wskazuje na 13 monet, jakie wymieniają ze sobą narzeczeni, co tłumaczy się odwołaniem do 12 miesięcy roku i jednej, która ma symbolizować ofiarę na rzecz ubogich. Podobny rytuał znany jest w Awinionie, gdzie

rozumiano go jako oznakę oddania się osoby i zawarcie przymierza. W przypadku *Liber Ordinum* wydaje się, że pod terminem *arras* kryją się jednak same obrączki. Błogosławieństwo przywołuje Izaaka i Rebekę w kontekście podarunku Abrahama dla przyszłej synowej (por. Rdz 24), wezwanie Boga określanego jako *sanctificator*. Jest tam również obecne charakterystyczne dla rytu hiszpańskiego *suscipiat vota* – odpowiedź na doświadczenie dobrodziejstw.

W obrzędach małżeństwa pojawia się także błogosławieństwo pokoju nowożeńców, wspomniane już błogosławieństwo łoża przed zawarciem małżeństwa z towarzyszącym mu gestem rozsypania soli. Jednakże owe *ordo ad talamum benedicendum* (LOE 1047–49) nie znajduje się w *Liber Ordinum sacerdotali* i w stosunku do innych tradycji liturgicznych odbywa się przed, a nie po zawarciu sakramentu małżeństwa (van Houts 2023). Ponadto istniał zwyczaj wstrzemięźliwości seksualnej małżonków po zawarciu sakramentu: *Liber Ordinum* mówi o jednym dniu, ale inne tradycje hiszpańskie rozciągały ten okres na trzy noce (zwyczaj aragoński) lub nawet do siedmiu (w nawiązaniu do siedmiu darów Ducha Świętego).

Zdaniem Gros y Puyol widać tutaj wpływ liturgii gallikańskiej, być może twórczości św. Cezarego z Arles, który żyje w epoce upadku rzymskiej administracji cywilnej i przejścia przez Kościół części obowiązków społecznych dotyczących życia rodzinnego i małżeńskiego (Gros y Puyol 2004). Stąd do *Liber Ordinum* trafi gallikańska tradycja uzupełniona rzymską. W stosunku do tej ostatniej zawiera jednak znaczącą różnicę: inspirowane jest, ale z dystansem, gdyż w przeciwieństwie do tekstu rzymskiej tradycji przyzywa błogosławieństwa dla obu małżonków, nie tylko dla kobiety. Pojawia się tutaj zwyczaj nakrycia (*pallium*), który nie obejmował tylko kobiety, lecz oboje małżonków (kładziono to nakrycie na głowę żony i ramię męża), na tym przewieszano stułę czerwono-białą.

Znaczące przy tym, że nie ma werbalnego wyrazu zgody małżeńskiej, gdyż małżeństwo jawi się jako owoc błogosławieństwa Bożego, które zobowiązuje obie strony: nierozzerwalność to nie skutek paktu, ale więzów miłości i postrzegania związku jako misji i powołania w Kościele. Błogosławieństwa związane z *ordo de nubentibus* podkreślają, że ma to być dla małżonków źródłem radości duchowej i cielesnej.

3. Teologiczne treści błogosławieństw

Z rysu struktury i funkcji błogosławieństw w rycie hiszpańskim, zaprezentowanym w kontekście *Liber Ordinum*, wyłania się teologiczne przesłanie, jakie kryje się w eucharystii tych obrzędów. Przyjmuje ono klasyczne rozumienie *benedictio*, rozwijane przez teologię średniowieczną, której systematycznym wyrazem jest myśl św. Tomasza z Akwinu, upatrującego w błogosławieństwie Bożym pomnożenie dobra (*infusio bonitatis*). Nawiązując do etymologii – *bene-dicere*, Akwinata w *Komentarzu*

do Ewangelii Jana (*Super Evangelium S. Ioannis lectura*, cap. 12, lect. 3) zauważa, że innego rodzaju stanowi błogosławieństwo, którym Bóg nas błogosławi, gdyż wiąże się ono z Bożą sprawczością, skoro dla Boga „mówić” to „działać” (por. Ps 32,9: *dixit et facta sunt*). A zatem, gdy Bóg błogosławi, to stwarza lub wlewa (*infundere*) dobro i tym samym wskazuje się na jego przyczynowe pochodzenie. Natomiast ludzkie błogosławienie Boga za udzielone dobrodziejstwa nie ma charakteru przyczynowego, ale uznające lub wyrażające (Tomasz z Akwinu, *Super Evangelium S. Matthaei lectura*, cap. 14, lect. 2). Błogosławić Boga to przyjąć, że dobro, które stało się naszym udziałem, pochodzi od Niego, dlatego wyrazem tego błogosławienia jest dziękczynienie, przez które uznajemy Boga za dobrego i dawcę wszelkiego dobra (Tomasz z Akwinu, *Super secundam Epistolam ad Corinthios lectura*, cap. 1, lect. 2).

Na jakie teologiczne aspekty zwracają uwagę błogosławieństwa zawarte w hiszpańskim *Liber Ordinum*? Można wskazać – tytułem podsumowania – na kilka wątków.

Z pewnością to podkreślenie skuteczności działania Bożej łaski, która dotyka stworzenia w jego istnieniu i działaniu. Zakłada, że istnieje relacja między tym, co duchowe, a tym, co doczesne. Natura nie jest wyizolowana, nie chodzi jednak o „cudowne interwencje”, ale o opatrnościową troskę. To Boże działanie prowadzi do uświęcenia sytuacji, osób czy przedmiotów, stąd obecność w eucharystii szeregu nawiązań do *santificata* czy *amplificata*, gdy chodzi o łaskę. Uświęcić oznacza powiązać to, co ludzkie z Bogiem i uchronić przed niebezpieczeństwami.

Z tym wiąże się druga cecha błogosławieństw nawiązujących do pozabawiania wpływu złego ducha. Widać to zwłaszcza w błogosławieństwie naczynia przed zatruciem czy skażeniem (*contagia pollutum*), które ujawnia to, co zagrażało w tej sytuacji (Godoy 1989; Eduardo 2015). Podobne funkcje ma używanie soli do *salis spersio*, który to gest jest traktowany jako egzorcyzm. Warto tu podkreślić występowanie charakterystycznych dla rytu hiszpańskiego formuł zdradzających kontekst społeczny, jak np. *omnis violenta incursio inimici* (pochodzący z *De oleo benedicendum*), sugerujących trudne doświadczenia przemocy ze strony wrogów, niekiedy nawet stopniowalne, czego przykład stanowi pontyfikał z Vic, gdy mówi się o *violentissima*.

Błogosławieństwa jako oznaczające pomnożenie dobra odnoszą się także do doczesnego pożytku, stąd odwołanie w modlitwach do *frugum*, poświęcania owoców, winorośli, chlebów nowych, przynoszonych dziesięcin. Z antropologicznego punktu widzenia oznacza to całościowe spojrzenie na człowieka, który idzie drogą do szczęścia wiecznego, włączając mniejsze dobra i dokonując ich hierarchizacji (Krynicka 2024).

Zakończenie

Modlitwy błogosławieństw prowadzą do podkreślenia mocy Chrystusa, który jest określany na wiele sposobów jako *indultor* czy *contributor*, zazwyczaj w kontekście udzielanej łaski. Bóg zaś jawi się jako obrońca rolników, podróżnych, marynarzy – działa jako uzdrowiciel, oczyszczający, obrońca, sędzia. Mówiąc ogólnie, błogosławieństwa opowiadają, kim jest Bóg, chętny do interweniowania dla dobra swojego ludu. Obecność Boga w życiu wierzącego nie jest więc statyczna, ale postrzegana w perspektywie prowadzenia stworzenia do celu, który jest źródłem prawdziwego szczęścia i wyrazem niezasłużonej łaski.

Niewątpliwie na podstawie tej praktyki można zbudować obraz Kościoła, który błogosławi codzienność wiernych, a jednocześnie troszczy się o ich relacje z naturą, drugim człowiekiem i te powiązania stawia w centrum. Uwidacznia się w ten sposób funkcja porządkująca błogosławieństw w chaotycznym świecie, pełnym sił i przeciwnych mocy, przekraczających możliwości człowieka. Z drugiej jednak strony praktyka błogosławieństw jako form szukania ratunku w Bogu to alternatywa duchowa i teologiczna dla trendów odrzucających świat, walidacja jednostki przez odniesienie do prawdziwego źródła bytu (jak zauważał to już Mircea Eliade), przejaw mocy Boga, który wbrew deistycznym insynuacjom nie pozostawił stworzenia samemu sobie. Błogosławieństwa rytu hiszpańskiego to nie tylko szansa na zrozumienie średnio-wiecznej kosmologii, ale przede wszystkim głęboki wyraz pobożności kształtowanej w kontekście liturgicznego przeżywania tajemnicy zbawienia.

Bibliografia

- Anguita Jaén, José María, and María Concepción Fernández López. 2008. "Las preces hispánicas. Puesta al día y novedades." *Exemplaria Classica* 12:155–80. <https://doi.org/10.33776/ec.v12i0.15>.
- Berry, John Anthony. 2023. "Aquinas's Understanding of Religion." *Religions* 14 (7): 855–55. <https://doi.org/10.3390/rel14070855>.
- Bouyer, Louis. 1963. *Rite and Man: Natural Sacredness and Christian Liturgy*. Translated by M. Joseph Costelloe. Liturgical Studies 7. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Carlin, Michael S. 2018. "The Rite of Matrimony ('Ordo qualiter agant illi qui nubere volunt') in the Ritual of San Isidoro, León (León, Archivo de la Real Colegiata de San Isidoro, cod. 12)." *Miscellània Litúrgica Catalana* 26:179–20. <https://doi.org/10.2436/20.1002.01.36>.
- Carrero Santamaría, Eduardo. 2015. "La organización del espacio litúrgico hispánico entre los siglos VI y XI." *Antiquité Tardive* 23:239–48.
- Echevarria, Ana. 2017. "Translocating Religion in the Mediterranean Space: Monastic Confrontation Under Muslim Dominion." In *Locating Religions Contact, Diversity and Translocality*, edited by Reinhold F. Gleis and Nikolas Jaspert, 94–122. Leiden–Boston: Brill.

- Ferrer Grenesche, Juan-Miguel. 2015. "Elementy kultury 'gockiej' w liturgii hiszpańsko-mozarabskiej." *Teologia i Człowiek* 27 (3): 109–20. <https://doi.org/10.12775/TiCz.2014.039>.
- Godoy Fernández, Cristina. 1989. "Arquitectura cristiana y liturgia: Reflexiones en torno a la interpretación funcional de los espacios." *Espacio, Tiempo y Forma. Serie 1: Prehistoria y Arqueología* 2:355–88.
- Gros y Pujol, Miquel dels Sants. 2004. "L'antic 'Ordo Nubentium' gallicà i les seves adaptacions romano-franques d'època carolíngia." *Revista Catalana de Teologia* 29 (1): 75–88.
- Guerrero-Troncoso, Hernán. 2021. "San Anselmo y los albores de la 'scientia transcendens.' Una interpretación aviceniense de la 'regula Anselmi.'" *Anuario Filosófico* 54 (2): 235–63. <https://doi.org/10.15581/009.54.2.001>.
- Houts van, Elisabeth. 2023. "The Blessing of the Wedding Bedchamber in North-Western Europe, c.950–c.1200." *Studies in Church History* 59:119–41.
- Ivorra, Adolfo. 2016. *Doxología: Aproximación a la antropología litúrgica*. Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica.
- Janini, José, ed. 1981. *Liber Ordinum sacerdotal: Cod. Silos. Arch. Monástico*, 3. Studia Silensia 7. Silos: Abadía de Silos. (= LOS).
- Janini, José, ed. 1991. *Liber Ordinum episcopal: Cod. Silos. Arch. Monástico*, 4. Studia Silensia 15. Silos: Abadía de Silos. (= LOE).
- Krynicka, Tatiana. 2024. "Entre Dios y elh: La gran aventura en común ('De ortu et obitu Patrum' de Isidoro de Sevilla)." *Isidorianum* 33 (1): 99–124. <https://doi.org/10.46543/ISID.2433.1007>.
- Kurt, Andrew. 2015. "Lay Piety in Visigothic Iberia: Liturgical and Paraliturgical Forms." *Journal of Medieval Iberian Studies* 8 (1): 1–37. <https://doi.org/10.1080/17546559.2015.1081257>.
- Lázaro Pulido, Manuel. 2005. *La creación en Buenaventura: Acercamiento filosófico a la metafísica expresiva del ser finite*. Pensiero Francescano 5. Grottaferrata Roma: Frati Editori di Quaracchi.
- Martín Barba, José Julio. 2016. "La Cruz de Oviedo." *Revista Digital de Iconografía Medieval* 8 (15): 27–50.
- Moeller, Edmund. 1969. "Les bénédictionnaires d'Augsbourg et de Berlin." *Questions Liturgiques et Paroissiales* 50:123–39.
- Mullins, Andy. 2022. "Rationality and Human Fulfilment Clarified by a Thomistic Metaphysics of Participation." *Scientia et Fides* 10 (1): 177–95. <https://doi.org/10.12775/SetF.2022.009>.
- Nannini, Andrea, and Marcin Trepczyński. 2022. "'In principio': The Metaphysical Exegesis of John 1:1 by Albert the Great, Bonaventure and Thomas Aquinas." *Biblica et Patristica Thoruniensia* 15 (2): 41–54. <https://doi.org/10.12775/BPTh.2022.009>.
- Olivar, Alejandro. 1953. *El Sacramentario de Vich: Estudio y edición*. Monumenta Hispaniae Sacra. Serie Litúrgica 4. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Pick, Lucy K. 2011. "Liturgical Renewal in Two Eleventh-Century Royal Spanish Prayerbooks." *Traditio* 66:27–66. <https://doi.org/10.1017/S0362152900001112>.
- Pinell, Jordi. 1998. *Liturgia hispánica*. Barcelona: Centre de Pastoral Litúrgica.
- Porosło, Krzysztof. 2023. "Wielość teorii dotyczących epiklezy rytu hiszpańsko-mozarabskiego." *Wrocławski Przegląd Teologiczny* 31 (1): 113–38. <https://doi.org/10.34839/wpt.2023.31.1.113-138>.
- Rivard, Derek. 2009. *Blessing the World: Ritual and Lay Piety in Medieval Religion*. Washington, D.C.: Catholic University of America Press.
- Roszak, Piotr. 2015. *Mozarabowie i ich liturgia: Chrystologia rytu hiszpańsko-mozarabskiego*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

- Roszak, Piotr. 2016. "Spanish-Mozarabic Funeral Rituals: A Contribution to the Eschatology of the Rite." *Quaestiones Medii Aevi Novae* 21:207–25.
- Roszak, Piotr. 2023. "El contenido teológico de las Misas de sacerdote por sí mismo en el 'Liber Ordinum' del rito hispano-mozárabe." In *Spes mea unica: Miscellanea offerta a sua Ecc. Mons. Andrzej Wojciech Suski*, edited by Manlio Sodi and Daniel Brzeziński, 281–94. Roma: EDUSC.
- Roszak, Piotr, and Tomasz Gutowski. 2021. "Pobożność jako cnota relacyjna wg św. Tomasza z Akwinu." *Studia Gdańskie* 48:93–103.
- Salvador-González, José María. 2022. "La Peste Negra: Reacciones ante la pandemia en la Edad Media. The Black Death: Reactions to the Pandemic in the Middle Ages." *De Medio Aevo* 11 (2): 135–38. <https://doi.org/10.5209/dmae.84283>.
- Tabaczek, Mariusz. 2024. "Is Pain Metaphysically Evil (Malum Simpliciter)? Some Thoughts from a Thomistic Perspective." *Scientia et Fides* 12 (1): 143–62. <https://doi.org/10.12775/SetF.2024.008>.
- Thomas Aquinatis, *Super Evangelium S. Matthaei lectura*: Thomas Aquinatis. 1951. *Super Evangelium S. Matthaei lectura [Reportatio Leodegarii Bissuntini]*. 5th ed. Edited by Raffaele Cai. Taurini–Romae: Marietti.
- Thomas Aquinatis, *Super secundam Epistolam ad Corinthios lectura*: Thomas Aquinatis. 1953. *Super secundam Epistolam ad Corinthios lectura*. Vol. 1 of *Super Epistolas S. Pauli lectura*. 8th ed. Edited by Raffaele Cai. Taurini–Romae: Marietti.
- Thomas Aquinatis, *Super Evangelium S. Ioannis lectura*: Thomas Aquinatis. 1972. *Super Evangelium S. Ioannis lectura*. 6th ed. Edited by Raffaele Cai. Taurini–Romae: Marietti.
- Witczyk, Henryk. 2003. "Bóg nieskory do gniewu – bogaty w miłosierdzie (Ps 103)." *Verbum Vitae* 3:81–97. <https://doi.org/10.31743/vv.1966>.